

društvena funkcija radničke kritike

aleksandar raič

Razgovori o poziciji i funkciji kritike u našem društvu ne mogu mimoći radničku kritiku.

Ono novo što u ovom momentu radnička kritika unosi u našu društvenu kritiku, to je oštar kontrast u kome ona stoji prema salonako-konferencijskoj, kontempatativnoj idejnoj kurni naših javnih debata. Tu klimu uneo je u naš društveni život službenički elemenat čiji je uticaj na taj život upošte izuzetno preumerniziran. Renesansa radničke kritike radikalno menja tu atmosferu. Ona donosi praktični, aktivistički stav prema realnosti. Time ona otpočinje negaciju već balne, dekorativajuće pomodne kritike koja ne menja misla, koja ni na koga konkretno nije adresirana, koja je samo bod više u fiksiranju hijerarhijske pozicije kritičara. To istovremeno ne znači da je radnička kritika eliksir koji može uliti novu krv celokupnoj našoj društvenoj kritici. Ona ne može izvršiti svoju društvenu funkciju bez razaranja sklerotiziranih tkiva u toj kritici. Ona to već i čini izazivajući strasti i grčevita puširanja naše društveno-kritičke misli.

Šta izaziva nezadrživo prenošenje akcenta društvene kritike na radničku poziciju?

Dobar deo naše društvene kritike, svojom agresivnošću samo prikriva agoniju jeunog status quo. Zato je ona ograničena i u suštini konzervativna. Onda i njen kratak dan, estradna atraktivnost i gubitak stvarnog uticaja posle spuštanja zaves. Autentična radnička kritika se, međutim, korenito razlikuje od ove ceremonijalne kritike po tome što poziva na promenu status quo. Ali ta promena ne implicira obeshhrabrujuće rezarjanje, kojom kritičar anarholiberal ili čvrstokurak plaši radnika, već poziva na neopozivi izbor rešenja koje u korenu menja svet.

Radnik se, upošte, odlučuje na otvorenu kritiku-akciju tek posle duge neodlučnosti, tek onda kada „dogori do nokata“. Njega ne privlači kritika kao zabava, jer igra duha njemu ne donosi iznenađenje ili uspon. On ne vrši suptilne analize duhovnih tvorevina pojedinih kritičara i ne opredeljuje se individualno: njegova kritika je solidarna, izrasta iz kolektivnog saznanja i sopsvenog živog iskustva i zato je akcija a ne kontemplacija. Pre akcije, u fazi individualnog saznanja, radnik je spreman na kompromis, ne traži autoriteta (žali se), na preuzimanje težeg dela u sporazumu. Onda i njegova podložnost demagogiji. Ali, kada dođe do narušavanja životne ravnoteže radničkog kolektiva, kada rutinirana životna svakidašnjica dođe u pitanje, radnik revolucionarno menja svoj stav prema snagama s kojima je do juče čući stupao u kompromis. Aktuelna renesansa radničke kritike kod nas upravo i nosi tu poruku. Onda se javlja i aktuelnost identifikacije društvene kritike sa radničkom kritikom.

Putevi i oslonci ove identifikacije zahtevaju izostren sluš za rezonance radničke pozicije u kritici. U tome najmanje može da pomogne advokatura koju vrše dobro plaćeni „aristokratizovani“ slojevi radništva. Da bi ovu identifikaciju postigla, naša društvena kritika mora progovoriti jezikom radnika. Ona mora napustiti neefikasno i nemoralno korigovanje i retuširanje radničke kritike. Avangardna kritika mora napustiti stidljivo korigovanje sa radničkom kritikom. Njena inspiracija ne može još dugo da bude pabirčenje po radničkim sastancima ilustrativnih anegdota ili tehnokratskih interpretacija radničke ideologije. Naša društvena kritika mora progovoriti radničkim jezikom da bi je radnici mogli verifikovati, a to znači da mora preneti oslonac na sadašnje radnike otvoriši tribine debata tom hrapavom jeziku.

Sa pozicija radničke kritike danas neko može istupiti samo ako i sam može da preživi radničku kritiku. Nužno je, dakle, izložiti gledištu sudu radnika. Ta katarza društvene kritike je njen životni poziv u ovom momentu, jer naša društveno-kritički forumi nisu instrument dovoljno sposoban za selekciju i separaciju koju traži identifikacija sa radničkom kritikom. Oni su još bolovili prema nefunkcionalnim funkcionerima, političkom, kamelelostvu i ideološkomu. A radnici nisu. Duboki društveno-kritički smisao „neumesnih“ radničkih pitanja, „neshvatanja“ koncepcija sa zadnjom misliju, „buntar“, traži svoju neminovnu rehabilitaciju.

Analizirajmo nekoliko kritičkih produkata radničkog intelekta. Odnos prema pitanjima koje taj intelekt postavlja može veoma lako da se afirmiše kao prelomna prizma za celokupnu našu društvenu kritiku. Tek prelomljene kroz nju, mnoge mutne i zamućene predstave o našem društvu i socijalizmu bivaju jasno demantirane i autentično interpretirane u razgovetnom spektru radničke kritike.

Izvesno je da su radnici danas kod nas najveći kritičari samoupravljanja. Ta kritika ne polazi sa nekih unapred datih teorijskih postavki. Može se reći da su njene oštrice uglavnom usmerene na utopijsku, idealizaciju samoupravljanja. Samoupravljanje, i ovako nesavršeno i istoretisano, radnika je prvi put u istoriji dovelo u situaciju da sopsvenom akcijom koriguje spolja unesen projekat društva. I upravo ova kritička i korektorska funkcija u modeliranju društvenog razvoja uvodi radnika u centar istorijskih procesa. Do sada je on uglavnom bio uzdržan, ne razumevajući teorijske akrobacije „davalaca“ samoupravljanja, koji su stalno od njega tražili da ne uništi „poligon“. Sve dokle je samoupravljanje „uvodeno“, pred stavljajući kompromis različitih struja radničkih tutora, radnik je u samoupravljanju video pre svega šansu za poboljšanje svoga položaja u prisvajanju dohotka. Time se on samo povodio za svojim tutorima koji su, „uvodeći“ samoupravljanje, veoma komplikovali njegove institucije i norme, i na taj način veštački širili polje svoga rada potiskujući radnika i obarajući društvenu vrednost njegovih sposobnosti.

Razumevanje „uvodenje“ samoupravljanja i stava radnika prema volontarističkom aspektu različitih sistema samoupravljanja (koje treba razlikovati od onosa samoupravljanja koji se razvijaju razbijajući krute sheme teorijski antipiranih sistema) od bitnog je značaja za prevazilaženje sindikalističkih implikacija radničke kritike. Radnička klasa ne može ostvariti svoje oslobođenje apsolutnim poradičavanjem društva. Iskustvo revolucionarnog etatizma pokazuje da čisto društvo radnika nije moguće: upravo usled konsekvencnog dovodenja diktature proletarijata do apsurdna, dolazilo je do novog diferenciranja društva i potrebe nove istorijske inicijative radničke klase u pravcu sopsvenog ekonomskog oslobođenja. Samoupravljanje, kao takav proces ekonomskog oslobođenja radničke klase, zato u sebi nužno nosi sindikalističke tendencije. Međutim, radnička kritika samoupravljanja može da vrši svoju funkciju inicijatora socijalne revolucije samo ukoliko zadržava permanentni odnos suprotnosti-negacije prema korenitim uzrocima samo egzistencije i opšteg društvenog položaja radničke klase. Ukoliko se radnička kritika iscrpljuje na poboljšavanju položaja pojedinih slojeva radnika ili radničkih kolektiva, ukoliko teži „povraćaju“ ranijeg materijalnog mira radnika, koji razvoj ugrožava (težnja koja je u osnovi nekih obustava rada), ona pada u iluzije sindikalizma.

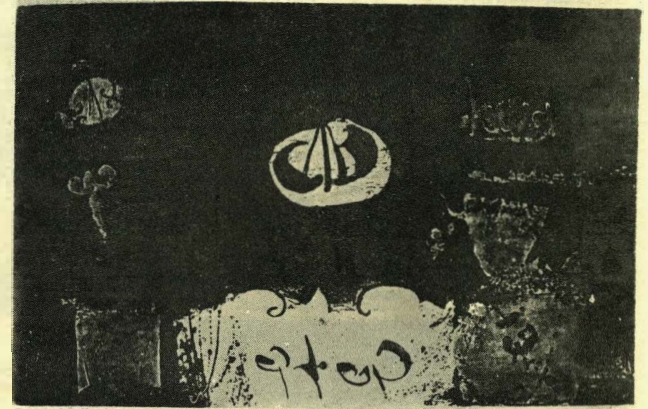
Radnička kritika raspodelu društvenog dohotka danas u biti afirmiše zahtev da se ispravi odnos proizvođačkih i neproizvođačkih ili kvazi-proizvođačkih radova. Ona polazi od dobrih polaznih osnova, ali se još uvek iscrpljuje na posledicama ostavljajući uzroke nedovoljno kritički svetlejućim. Radnici, naime, veoma dobro uočavaju suvišnost nekih „radova“ i „kvalifikacija“ u samom organizmu proizvođačkih i zbog toga postavljaju pitanje njihove valorizacije u raspodeli dohotka. Jedna analitička ocena smisla i značenja obustava rada, može pokazati da radnička akcija, iako polazi od deformiteta raspodele, u krajnjoj liniji teži afirmaciji novih odnosa u procesu rada. Za sada se ovo prelamanje vrši po jednoj krutoj liniji (radnici-stručno-rukovodeća ekipa) ali verovatno nije daleko vreme kada će ono zahvatiti i sam radnički korpus. „Tačka topljenja“ radničke solidarnosti postaća realnost onda kada smi radnici ovladaju organizacijom rada.

Radnička kritika nije monolitna. Samim tim što izražava konkretnu životnu situaciju pojedinih radničkih profesija, ona je često u sebi protivrečna. Netreba izgubiti iz vida da samo radnik, čiji je van socijalističkog produkcionog odnosa proleter, može biti čvrsto i dosledno na radikalnoj poziciji radničke kritike. Kada se radnik može osloniti na bilo koji oblik privatne svojine (zemlja, zanat) ili se, kao kolektiv, nađe u monopolističkom sistemu, a radnik postaje podložan virusu egoizma, pokušava da nađe kompromis sa silama koje ga ugnjetavaju. Zato se autentičnom radničkom kritikom može smatrati samo kritika koja polazi sa pozicije potencijalnog proletara, čoveka koji nema šta da izgubi osim svoga proletarskog položaja.

Autentična radnička kritika može da se afirmiše samo ukoliko postane masovna kritika, ako postane politički akt radničke klase kao društvene sile. To se može ostvariti samo ako se svi slojevi radništva nađu u situaciji koja izaziva revolucionarni prelom od pasivne rezistencije (kada radnik postupa po formuli: „ne možete

me platiti tako malo koliko malo mogu da radim“) ka kritičkoj-akciji. A sve do nedavno smo kod radnika imali uglavnom takvu pesivnost, čutanje i povlačenje u sebe. Na to ih je nagonilo nerazumljivo tehno-birokratsko mistifikovanje društvenih odnosa u samoupravljanju i hladan, prosvetiteljski odnos političkih organizacija prema strasno-emotivnim nastojanjima radnika. Radnik se prevashodno idejno-politički odnosio prema sredini u kojoj živi, on je otvoren humanističkoj akciji, on shvata i spreman je da se povede za argumentom ličnog primera. Nasuprot tome, on je u svom životnom krugu bio suočen sa aspektnim formulama i praznim kvantitetima iz kojih je iščlelo strasno delovanje i lični primer.

Radnička kritika se, na prvi pogled,

Zvest Apollonio: List II

ustremila i na raspodelu prema radu. Izgleda da radnici ne prihvataju ekonomsko diferenciranje koje socijalistička raspodela izaziva. Međutim, u pitanju je izlišno strahovanje. Radnička klasa je u sadašnjem momentu svoje borbe za hegemoniju u samoupravljanju (i njegovu modifikaciju prema sopsvenim interesima) počela da zbija svoje redove, razvijajući solidarnost pred birokratskom i tehno-birokratskom opasnošću. Marksista u tome može prepoznati prikupljanje ekonomske moći za preuzimanje preduzetničke funkcije od strane radničke klase. To preuzimanje (u stvari faktičko samoupravljanje radnika) veoma je teško ostvariti u uslovima rasta rezervne armije rada i istovremenog ekonomskog snaženja društvenih slojeva udaljenih od baze neposredno-proizvodnog rada. U tome kontekstu otpor tzv. raspodeli prema radu, čiju karikaturu danas imamo u konfuznim sistemima raspodele u većini radnih organizacija, mora se oceniti kao pozitivan, konstruktivan prilog radničke kritike demokratskom socijalizmu.

Obustave rada su do sada najradikalniji oblik radničke kritike. Može se reći da je to, istovremeno, i prvi odlučni samostalni istup te kritike u socijalizmu. Ranije su se kod nas radnici žalili, tražili zaštitu, najkrušniji su žučno istupali na zborovima. Sve su to ipak bili usamljeni kritički akti. Tek je obustava rada nagoveštala radničku kritiku u punom njenom svetlu. Velika je zato politička kratkovidnost kada se taj oblik radničke kritike nesmotreno pokušava suprotstaviti stvarnom radničkom samoupravljanju. Takva ocena može poteći jedino iz tabora samoupravnih utopista prema kojima u samoupravljanju, onakvom kakvo je do sada projektovano u haosu normativnih akata, vlada klasični mir, bratstvo i harmonija interesa ljudi koje rad sakati, oguljuje i mrcvari i ljudi kojima je rad raznodela, igra duha i stvaralačko zadovoljstvo. Simptomatično je da taj tabo ostate neseljljiv za tihl strajk tehno-birokratskih slojeva u sadašnjoj istorijskoj šansi socijalizma koju pruža tekući momenat društveno-privredne reforme.

Obustava rada nije jedini oblik radničke kritike. Postoji čitava skala tih oblika, od lošeg rada, koji dovodi do toga da i najbolji radnici stvaraju brda škarta, odbijanja da se primi zarada koja ne zadovoljava očekivanja, pa do terora nad izuzetno omrznutim birokratama. Kritikom se mora smatrati i opstrukcija kompromitovanih „samoupravnih“ skupova, kao i odbijanje da se lišta odgovori na predloge „samoupravnih“ tirana. Kako se vidi, sve su to prevashodno politički akti radnika od kojih je obustava rada zasada najviši oblik. U obustavi rada radnička

kritika postaje rečita, otpođnje da formu liše zahteva i time negira birokratsku iluziju o političkoj inferiornosti radnika. Obustavu rada zato i treba posmatrati kao otvaranje epohe faktičkog radničkog samoupravljanja, njihovog idejno-političkog konfrontiranja sa svim drugim društvenim komponentama čije životne procese samoupravljanje nužno implicira. Obustave rada mogu da smetaju samo onim shvatanjima koja u samoupravljanju traže okvir za kompromise, koja priželjkiju ovekovčenje samoupravnog parlamentarizma u kome glasački mehanizam omogućuje demagogiju, političantsku kombinatoriku, prolaznu količiju u interesu ostvarenja ličnog interesa na tuđ račun. Pravo radničko stanovište, međutim, polazi od suprotnosti i njihove borbe koja treba, pred očima najbrojnijeg društve-

nog sloja — radnika, i uz njihovo masovno angažovanje, da dovede do ukidanja svih privilegija i monopola, pa i privilegije i monopola kritike.

S renesansom radničke kritike ponovo se pruža šansa dijaletičkom mišljenju. Misao radnika nužno odražava njegov protivrečan položaj čoveka kođa neželjedi ograničavanja tiranija rada, ali koji nema realne šanse da se te tiranije oslobodi van rada. O tome već imamo iskustvo: radnička kritika se bezizgledno iscrpljuje onda kada nepada samo na odnose raspodele jer su radnici u tim odnosima nepopravljivo inferiorna strana. Radnik ima radničkih razloga za kritiku svoje položaja u radu, ti onih okolnosti koje ga i čine ogođenom, glukošnom funkcijom proizvodnje. Njega raspodela čini pokorajm jer izaziva bluznoro radu da će već u sferi raspodele ostvariti oslobođenje. Ta nada iznemaštje radnike, čini ih poslušnim kompromisima, strahljivim i spremnim na kompromis. Nema boljeg načina za demagogiju od skretanja radničke kritike samo na teren raspodele.

Dijalektička misao, kao po sebi revolucionarna kritika, orijentiše radničku kritiku na koreniti uzrok radnikove neslobode. To je sam rad i njegova tiranija. Razgolićavanju te tiranije autentična radnička, dakle, komunistička kritika i teži. Tome zadatku treba podrediti i njegovim ispunjavanjem verifikovati celokupnu društvenu kritiku. Taj zadatak može da ostvari samo kritika koja iskazuje misao radnikovog protivrečnog položaja u radu. Zato upravo kroz dalje razvijanje sposobnosti dijaletičkog mišljenja i treba u naučno osmišljenu društvenu kritiku unosi sili radničko misao. Dokle god se nosioci „naučno“ osmišljene društvene kritike budu „kritički“ inspirisali „ispravljanjem“ odnosa raspodele izazivajući kod radnika podrozene da su zainteresovani da sačuva svoju povlašteni položaj, njihova kritika nema šanse da dobije podršku istorijske inicijative radnika.

Društvena funkcija radničke kritike, prema tome, postaje aktuelna u momentu kada je verijiv sporazum između tehno-birokratskih stavova u našem društvu i radničke klase, ostvaren u nezrelom samoupravljanju, postao neodrživ sa stanovišta istorijskih interesa radničke klase. U izvanredno teškom i višeznamnom razvojnem momentu reforme radnička kritika i njena idejno-politička avangarda dobijaju ulogu instrumenta katalize, diferencijacije i selekcije u procesu čišćenja naše društvene kritike od toksičkih produkata raspodele prethodne društveno-političke formacije (revolucionarni etatizam). Tu svoju ulogu ona treba da izvrši efikasno, rešavajući teren za razvoj plodonosne radničke inicijative.